

Zsolt Béla /1895-1949/

Zsolt Béla írói pályája már lényegében a felszabadulás előtt megállapodik: költőként indul /Verseskönyv, 1915: Miába minden, 1921: Igaz könyv, 1924: Verszek, 1929/, majd azonban mindinkább a próza és a publicisztika felé fordul. Publicisztikájában Zsolt Béla a polgári radikalizmus szenvedélyes hívének mutatkozik /Ars scribendi, vagy az időszervi újságírásról, 1937: Kőért kenyér, 1939/: regényeiben /Házassággal végződik, 1936: Gerson és neje, 1930: A királynő családja, 1932: Kínos ügy, 1935. stb./, valamint novelláiban /Polgári házasság, 1936/ a polgárság, és azon belül is főként a városi zsidóság létproblémáit, konfliktusait ábrázolja.

Az 1945 után részben újonnan kiadott, részben először megjelent Zsolt Béla-művek is ezt a sajátos problematikát tükrözik.

A Bródy Sándor nyomán újraindított Fehér könyvben /1945/ Zsolt Béla Rákosi Mátyásról szóló portrévázlatával szerepel, amely nem is annyira a politikust állítja a középpontba, mint inkább ez 1919-től 1945-ig terjedő időszak politikai erőviszonyait, azt az időszakot, amelyben Zsolt Béla publicisztikája is gyökerezik. A tanulmány antifasizmusa viszont már a 40-es évek második felében a "Haladás" című

lap hasábjain folytatásokban közölt, és könyv alakban csak posztumusz kiadott Kilenc koffer című önéletrajzi regénnyel mutat rokonságot.

A Kilenc koffer /1980/ könnyen áttekinthető eseménymenete lényegében két megrázó élményből táplálkozik: a doni harctéri eseményekből, ahová Zsolt Bélát munkaszolgálatosként vezényelték, és a nagyváradai zsidó-deportálások ugyancsak átélt történetéből. A regény harmadik élményforrása, a koncentrációs táborban eltöltött időszak és a szabadulás leírása csak vázlatos, kidolgozatlan formában maradt fenn. A Kilenc koffernek lényegében nincs cselekménye: a wisznice csodarabbi templomában, a nagyváradai gettó szükségkórházában megtörténteket az elbeszélő "én" reflexióiban ábrázolja Zsolt Béla: az elbeszélőmódnak ez a fajtája nagyon modernnek tűnik, bár Zsolt Béla nem kísérleti regényt akart írni: egyszerűen nem kínálkozott más megoldás "élményei" megélevenítésére, hiszen őneki, mint a regény főszereplőjének, akit a 40-es évek közepe táján Magyarországon is elkezdett zsidó-deportálások nyomán több sorstársával együtt bezárnak, vagyontárgyait elveszik, bántalmaznak, megfosztják emberi méltóságától, nincs semmilyen cselekvési tere.

A reflektáltságában létező elbeszélő "én" azonban nem marad

meg a valóság egy viszonylag szűk körében, a gettó falain belül, hanem állandóan el-elszakad ettől a primér, ösztönző valóságtól: párizsi emlékek és a doni megpróbáltatások képei villannak fel és keverednek egymással, mégpedig mindig az egyéni szabadság korlátait és lehetőségeit kutatva. Nemcsak az egyéni élet újraértelmezéséről van itt szó, hanem egy egész kor kerül a mérlegre az egyén tévedéseivel együtt. "Hol vagyunk már attól, hogy az írás meg tud akadályozni vagy változtatni valakit vagy valamit? - már érzékeltetni sem lehet vele, ami történik." - fakad ki keserűen a Kilenc koffer Zsolt Bélája az ellen, amiben a 20-as/30-as évek bátor hangú publicista Zsolt Bélája még szilárdan hitt.

A Kilenc koffer a kiábrándultság regénye: mégpedig Zsolt Béla mindenekelőtt az értelmes életelv elvesztésének különféle fázisait, az egész folyamatot kívánja érzékeltetni. A legkülönbözőbb elemek keverednek éppen ezért a regényben, a maga nyersségében ábrázolt valóságtól, a közlés szintjén meghagyott életrajzi eseményektől egészen a felemelt, átesztétizált emléktöredékekig. A regény ugyanakkor egy írói-publicisztikai pálya összefoglalását és lezárását is jelenti, hiszen itt sorra felmerülnek azok a kérdések is,

amelyek Zsolt Bélát korábbi műveiben is foglalkoztatták, mint pl. a középrétegbeli zsidó értelmiséginek a hazához való viszonya /"Ez a haza nekem mindig fontosabb ügy volt, mint körülöttem a legtöbb embernek."/, vagy pedig politikai célvesztése, határozatlanságból fakadó tehetetlensége: "/.../ megnősültem, mint hajótörött a mentő deszkába, belemegaszoktam a magánéletbe: hátha el lehet jutni vele valamilyen partig?"

Hell doktor, a Kinos ügy /1935, 1970/ főszereplője is a magánélettel igyekszik kompenzálni a saját eszmei válságát. Életének újabb háromasságában, a barátokkal folytatott értelmetlen, semmit előbbre nem vivő "hitvitákban", házasságának hazugságaiban és klinikai munkájának egyhangúságában viszont éppúgy nem találja meg önmagát, mint korábban ifjúkora kommunista eszméiben: "Tematikusan ugyan még mindig igazságosnak és megoldhatónak tartotta a társadalom és gazdaság marxi és lenini alapon való újjászervezését, de már tele volt szubjektív kételyekkel."

Hell Márkus tipikusnak mondható életútjában a fordulópontot a forradalom bukása jelenti. A forradalom előtt Hell még a saját apjával is szembe fordul, mert felelősnek érzi magát a proletárokért, akik apja roskadozó bér-

kaszárnyáiban sínylődnék és akik apja olesó, hazug filmjeivel vigasztalódnak: világjavító szándéka azonban az ellenforradalom éveiben értelmetlen kávéházi ellenzékiségbe fullad, de nem azért, mert a külső események számára ilyen kedvezőtlenül alakultak, hanem mindenekelőtt azért, mert ő végig "a forradalomban is" polgár maradt. "Én a forradalom nászágán is úgy feküdtem, mint a feleségem mellett a háló-kocsiban: az aktusban részt vettem, de közben gyáván és alattomosan vigyáztam, hogy bele ne üsse valamibe a kisujjamat." - mondja Hell doktor, aki mint intellektüell nagyon is tisztában van önmaga korlátaival.

Ez az egész problematika ott van pl. Kierkegaard filozófiájának mélyén éppúgy, mint Hofmannsthal és Rilke műveiben többek között, ahol mindez a "szerelem"-ben fejeződik ki a legtisztább gondolati ill. esztétikai formában. Így van ez azonban Zsolt Bélánál is, hiszen a politikai szféra csak a sikertelenséget jelenti, a magatartásforma gyökereit ő is a "szerelem" polgári válságában, az önmagát semminek és senkinek teljesen átadni nem tudó polgári intellektüell "esztétikai állapotában" /Kierkegaard/ fedezi fel. "Szörnyűség, az egész életem azon megy tönkre, hogy keresek valakit, akit szerethetnék. S ami még szörnyűbb, nem is hagyom magam szeretni senkitől." - ébred rá Hell doktor polgár-lété-

nek alapproblémájára.

Rokonnak érezzük a regényt -főleg a velencei nászút-rész-
letet- a két évvel később íródott Itas és holdvilággal is pl.,
amelyben -anélkül, hogy itt valamiféle direkt hatásról
beszélhetnénk- Szerb Antal szintén kénytelen szembenézni
ez említett problémával.

Ha a polgári entellektüell -legyen az Zsolt Béla Hell dokto-
ra, vagy akár Hofmannsthal Andreasa pl.- kilép önmaga zárt,
esztéticizált világából, utazik vagy valamiképpen "cselekvő-
leg" akar fellépni a külvilágban, mindinkább ki van szol-
gáltatva a nyers, durva erőknek: a szolga minduntalan meg-
alázza Andreast, Hell doktor pedig teljesen Szatyornak, ennek
az értelmiség^g-felemelkedett ösztönlénynek befolyása alá
kerül. Zsolt Béla azonban nemcsak a polgári életforma válsá-
gára utaló jelentést szán Szatyornak: Szatyor annak az új
osztálynak is képviselője egyben, amely a forradalom buká-
sát követően, 1919-ben került hatalomra: ezt a politikai
erő-átrendeződést nevezi később Zsolt Béla a Fehér könyv-
ben "bugris forradalomnak".

Az 1938-ban játszódó, de már a felszabadulás után író-
dott, már-már komédiába hajló színmű, a Nemzeti drogéria /1947/
ugyancsak a polgári lét problémáit járja körül: a darab

főszereplője, az öreg Kardos a tipikusan polgári élet-
szemlélet megtestesítője: "A lakás arra való, hogy az ember
kizárja belőle a külvilágot és a családjának éljen." - vallja
egyhelyütt. A fiatalok, Gyula és Lici tiltakoznak viszont
már ez ellen, ami nagyon emlékeztet a századelő apák-fiúk
szembenállására, amikor is a polgárfjak kivonultak szüleik
széppé varázsolt otthonaiból.

Zsolt Béla pedig az életművet összegezõ és lezáró kitûnõ
regényével, a Kilenc kofferrel mondja ki a maga részérõl
az utolsó szót a mindent õnmagának követelõ, a tárgyakat
fetiszizáló polgári szemléletmód felett: ennek jelképe a
kilenc koffer kálváriája.

Ónodi László